

נשיא ברזיל בירושלים: בין קמפיין למציאות

רויטל פולג*

מרץ 2019

ב-31 במרץ, תשעה ימים בלבד לפני מועד הבחירות, ובמלאת 100 ימים לשלטונו, ינחת בישראל נשיא ברזיל, ז'איר בולסונרו, לביקור גומלין. זאת בעקבות השתתפות ראש הממשלה נתניהו בינואר האחרון בטקס השבעתו לנשיאות, בביקור ראשון אי פעם של ראש ממשלה ישראלי מכהן בברזיל.

באמירותיו מבטא הנשיא החדש, איש הימין הקיצוני, שינוי חד במדיניות-החוץ הברזילאית ותמיכה גורפת בישראל. הכרזתו במהלך הקמפיין כי יעתיק את שגרירות ארצו בישראל לירושלים, עליה שב וחזר עם היבחרו, תרמה בהחלט לקביעת העיתוי החריג לביקורו בישראל, ערב הבחירות. אבל הכרזות לחוד ומעשים לחוד, ובינתיים כבר נמסר מברזיל כי הודעה כזו לא תימסר במהלך הביקור. זאת, למרות לחץ שהפעילו האמריקנים על בולסונרו בביקורו בושינגטון מוקדם יותר בחודש מרץ, כפי שנמסר בתקשורת, ללכת בעניין זה בעקבותיהם (גם הכרזת הבחירות שלו שסיגור את הנציגות הפלסטינית בברזיליה, לא יושמה עד כה). ניתן היה לסבור כי מבחינת נתניהו כמעט ניטל בכך עוקצו של הביקור, שאם לא כן, מה הדחיפות לקיימו דווקא ערב הבחירות? אבל, כמי שפועל נמרצות לגייס גם את יחסי החוץ של ישראל לקמפיין הבחירות, במחיר עצימת עין מתפיסות עולם בעייתיות וערכים שנויים במחלוקת שמייצגים המנהיגים הנבחרים, כמו האורח המדובר, נתניהו מצליח לא לבלבל עצמו עם העובדות וידע להפיק מהביקור את המרב. הנשיא ריבלין, אגב, ישהה בעת הביקור בקנדה, מה שלא מפריע לנתניהו להתייחס לביקור בולסונרו כממלכתי, בניגוד לכללי הפרוטוקול.

בהינתק מהמועד, ולגופו של עניין, ברזיל היא מעצמה אזורית ענקית, שסך שטחה והיקף אוכלוסייתה שווים לסך השטח וכמות האוכלוסייה של כל מדינות אמריקה הדרומית גם יחד, עם פוטנציאל כלכלי אדיר, עושר תרבותי עצום ומרתק, קהילה יהודית חמה ועם נפלא שבבסיסו אוהד מאד את ישראל. לנשיא החדש עניין רב בחיזוק מעמדה הבינלאומי של ברזיל גם מעבר לגבולות היבשת ובהעמקת השימוש בטכנולוגיות מתקדמות, בדגש על תחומי טכנולוגיה, ביטחון, מים וסביבה – תחומים בהם לישראל יש הרבה מה להציע ולבולסונרו, כפי שהכריז, יש גם עניין להסתייע בהם. ההזדמנות בהחלט נמצאת לפתחנו וכדאי למצותה.

פגישתו של בולסונרו בושינגטון עם הנשיא טראמפ, נשוא הערצתו, סימנה דף חדש ביחסי ברזיל-ארה"ב, שמעולם לא התרוממו מעבר למינימום בסיסי. מלבד סוגיות סחר מגוונות, בהן "נתן בולסונרו הרבה יותר משקיבל" כפי שמדווחת התקשורת הברזילאית, ודיון במשבר בוונצואלה, הוא שב משם ובאמתחתו הבטחות תמיכה מצד טראמפ בשאיפת ברזיל לקבלת מעמד לא-חברה בכירה בנאט"ו, ובכוונותיה להתקבל למועדון האקסקלוסיבי של ה-OECD. הכוונה האמריקאית להגביל את יחסי הסחר של ברזיל עם סין, המהווה יעד עיקרי לסחרותיה, לא צלחה. מושינגטון יצא בולסונרו לצ'ילה – למפגש ראשון של הפורום האזורי הימני החדש (PROSUR). יעדי ביקוריו הראשונים, כשישראל היא הבאה בתור, הם ביטוי לבריתות שמבקש מנהיג ברזיל לחזק ולקו הכלכלי עליו דיבר במהלך קמפיין הבחירות, ובשונה לגמרי ממה שהיה מקובל אצל נשיאים ברזילאים קודמים, שאת ביקורם הרשמי הראשון נהגו לקיים אצל שכנתם מדרום – ארגנטינה.

עם התקרבו לקו מאה ימי שלטונו הראשונים, ניכר שבולסונרו נהנה מאד ממעמדו החדש כנשיא, אך רחוק מלדעת כיצד לנהל זאת או להבין שהבחירות כבר מאחוריו. חדשות לבקרים הוא מסתבך בהתבטאויות מביכות מחד ומדאיגות מאידך, כמו בדברים שנשא לאחרונה בטקס יום השנה לצי הברזילאי, לפיהם דמוקרטיה וחופש

* רויטל פולג כיהנה עד לאחרונה כראש משלחת הסוכנות היהודית בברזיל. לפני כן שירתה כדיפלומטית במשרד החוץ ומילאה תפקידים בכנסת ובחברה האזרחית. היא חברה ברשת המומחים של מיתונים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית.

מתקיימים רק כאשר הכוחות המזוינים רוצים בכך. בעקבות הסערה שעוררו מילותיו, נמסר מטעמו כי לא הובן כהלכה. הוא ממשיך לנקוט בפלגנות המתאימה לתקופת הקמפיין, כולל בתוך הקואליציה שלו, ויש כבר בין מקורביו מי שהעיר כי אם ימשיך כך עלולים ימי נשיאותו להיות קצרים (במקביל, פורסם השבוע שחלה נפילה של 30 אחוזים בתמיכה בו מאז ינואר).

במהלך שלושה עשורים כחבר קונגרס הצליח בולסונארו, שנחשב לפוליטיקאי אפרורי, לחוקק שני חוקים בלבד. קודם לכן, הוא שירת בצבא ברזיל וגדל על ברכי הדיקטטורה הצבאית, שם עוצבה תפיסת עולמו הליברלית-שמרנית. את תפיסת עולמו זו הוא שיקף לאורך השנים בשורה ארוכה של התבטאויות נחרצות וקיצוניות שמיצבו אותו כמיזוגני, הומופוב, מתנגד להפלות ולאפליה מתקנת, תומך בעונש מוות, בהענקת רישיונות לנשק ומצדד במשטר הצבאי. אבל שם, בספסלים האחוריים של הקונגרס התאפשר לו כנראה לחלום על היום בו יכבוש את נשיאות ברזיל ואת מקומו הראוי, לדידו, בהיסטוריה, כפי שאכן קרה לבסוף.

עד למסע הבחירות לנשיאות לא היה בולסונארו מקורב מדי לקהילה האוונגליסטית בברזיל, שהולכת ומתחזקת בגודלה ובעוצמתה הפוליטית (אשתו השלישית, זו הנוכחית, היא אוונגליסטית אדוקה והוא עצמו קתולי, שהוטבל לאוונגליזם לפני כשלוש שנים, עם תחילת מערכת הבחירות), וגם לא היה מחובר לקהילה היהודית, עמה החל לפתח קשרים כחלק מתהליך התחברותו לאוונגליסטים. היחסים החדשים עוררו מתח פנימי בקהילה היהודית, כשחלקה נסחף אחריו ואחרי הצהרותיו התומכות והנלהבות ביותר כלפי ישראל, וחלקה מתבונן בו בחשדנות ובחשש בניסיון להבין את החידה, ומבלי להפחית מהתחושה החיובית שהם חשים מעצם תמיכתו בישראל. בשיחות שקיימתי עם בכירים מקרב מנהיגות הקהילה, הם ציינו כי היהודים וישראל לא זכו מעולם לחשיפה נרחבת כזו בברזיל, ולאחיה שלטונית רבה כל כך, אלא שלנוכח הגידול הבולט באירועים אנטישמיים שחל בחודשים אחרונים, יחסית לברזיל שהיא סובלנית מאד בענייני דת, הם אינם יודעים אם מציאות חדשה זו היא "לנו או לצרינו".

מעולם לא משל בברזיל, לפחות מאז הושבה בה הדמוקרטיה, נשיא הרחוק כל כך מהמרכז הפוליטי ופריפריאלי כל כך למוקדי הכוח המסורתיים של המדינה. גם הממשל שהקים שנוי במחלוקת ולו בגלל קבוצות האינטרסים הרבות הכלולות בו, שכולן חדשות לעשייה השלטונית. מלבד שלושת בניו המעורבים בעשייתו עד דק, ותורמים מאד להסתבכויות שלו עד כה, שני הכוחות העיקריים המשפיעים עליו הם האוונגליסטים ואנשי הצבא. כלפי שניהם הוא מרגיש "חייב" וכל אחד מהם מושך אותו לכיוונו. סוגיית העברת השגרירות לירושלים היא דוגמא טובה לכך. בעוד האוונגליסטים דוחפים אותו לממש את ההעברה, דעתם של אנשי הצבא אינה נוחה מכך. הליגה הערבית מיהרה להביע את התנגדותה בשורה של מסרים והתבטאויות דיפלומטיות חריפות, ולובי מגדלי הבקר, המייצא כמויות עתק של בשר חלאל למדינות ערב ומהווה אחת מקבוצות הלחץ החזקות והמבוססות ביותר בברזיל, כבר הביע נחרצות את התנגדותו למהלך מחשש סביר לפגיעה בעסקיו. בולסונארו שומע את הקולות, והמסר הועבר בהתאם.

גם אם מוקדם עדיין להעריך לאן מוביל בולסונארו את ברזיל, עלייתו לשלטון היא ביטוי נוסף לתהליך המשברי שהמערכת הבינלאומית חווה בשנים האחרונות, של החלשות הדמוקרטיה הליברליות וכרסום בעקרונות היסוד שלהן, שמתבצעים בכלים הדמוקרטיים עצמם. ישראל, למצער, אינה פטורה מתהליכים אלו. נתניהו טורח ברוח זו על הרחבת מועדון חבריו המנהיגים הפופוליסטים, ומטפח קשרים עם בעלי ברית שנויים במחלוקת במישור הערכי (כמו הונגריה, פולין, הונדורס וכד'). הוא ממתין כעת לחברו החדש מברזיל בזרועות פתוחות.